

Grzyby keratynofilne w osadach dennych wód powierzchniowych

KRZYSZTOF ULFIG

Instytut Ochrony Środowiska w Katowicach

Ulfig K.: (Institute of Environmental Protection Environmental Pollution Abatement Centre, Kossutha 6, 40-832 Katowice). *Keratinophilous fungi in the sediments of the surface waters bottoms*. Acta Mycol. 23 (2): 3-11, 1987 (1990).

The sediments of rivers, ponds, artificial lakes and sewage were examined for keratinophilic fungi. The depended on the degree of waters contamination with the communal and industrial sewage.

WSTĘP

Grzyby odgrywają potencjalnie ważną rolę zarówno w ekosystemach lądowych, jak i wodnych. Mają również pewne znaczenie, zwłaszcza gatunki geofilne, w procesach oczyszczania ścieków i jako mikroorganizmy wskaźnikowe w badaniach stopnia zanieczyszczenia wód i zmian eutrofizacji (Ulfig 1983).

Doniesienia na temat występowania geofilnych grzybów keratynofilnych w środowisku wodnym są nieliczne. Grzyby te reprezentowane są w ściekach, osadzie czynnym i wodach zanieczyszczonych przez *Trichosporon cutaneum* (de Beurm, Gougeot et Vaucher) Ota. Z zanieczyszczonych i eutroficznych wód powierzchniowych oraz z osadów ściekowych izolowano również dermatofity geofilne, przedstawiciele rodzaju *Chrysosporium* i inne grzyby (Bertoldi 1981; Šimordová, Hejtmanek 1969; Tomlinson, Williams 1975; Ulfig 1981; Ulfig, Korcz 1983; Woollett i in. 1970).

Grzyby keratynofilne występują w suchych lub okresowo zalewanych wodą siedliskach brzegu morskiego (Pugh, Mathison 1962; Dominik, Majchrowicz 1965; Todaro 1978; Schneider 1969). Nie udało się jednak wyodrębnić dermatofitów z morskich piasków dennych (Gip, Paldrok 1966).

Pilotowe badania nad występowaniem grzybów keratynofilnych, przede wszystkim dermatofitów geofilnych i *Chrysosporium*, w osadach dennych wód śródlądowych przeprowadził Ulfig (1983). Stwierdził, że w osadach dennych wód silnie zanieczyszczonych ściekami grzyby keratynofilne występowały liczniej niż w osadach dennych wód o mniejszym stopniu zanieczyszczenia. Wysunął przypuszczenie, że grzyby te mogą być swoistymi wskaźnikami zanieczyszczenia wód. Celem niniejszej pracy było uchwycenie na podstawie obszerniejszego materiału badawczego zależności pomiędzy wzrostem i składem mikoflory keratynofilnej w osadach dennych a stopniem zanieczyszczenia wód powierzchniowych.

Składam serdeczne podziękowania Państwu: U. Komander, G. Filosek, H. Góreckiej; I. Błachucińskiej oraz J. Švachowi za techniczną pomoc w przygotowaniu niniejszej pracy.

MATERIAŁ I METODY

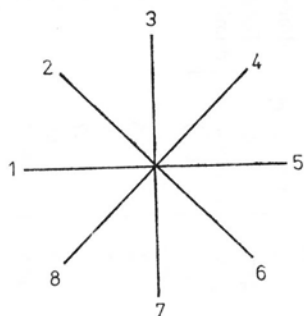
Badaniami mikologicznymi objęto osady denne: zbiorników zaporowych Rybnik, Przeczyce i Pławniowice; rzek Kłodnicy, Czarnej i Białej Przemszy oraz Wisły; a także eutroficznych stawów i kanału ściekowego. Osady denne pobierano najczęściej ze stref brzegowych, łącznie z 28 stanowisk o różnym stopniu zanieczyszczenia ściekami komunalno-przemysłowymi. Na podstawie fizyczno-chemicznych i bakteriologicznych analiz wód strefy nadosadowej, głównie w oparciu o BZT₅, tlen rozpuszczony, zawartość zawiesiny i miano *coli* typu fekalnego, zaklasyfikowano stanowiska poboru wód i osadów dennych do odpowiednich klas czystości dla wód powierzchniowych:

I klasa	— wody czyste, nie zanieczyszczone ściekami
II klasa	— wody nieznacznie zanieczyszczone
III klasa i poza klasą	— wody zanieczyszczone i silnie zanieczyszczone

Grzyby keratynofilne izolowano z osadów dennych metodą przynęty włosowej — To-Ka-Va (Benedek 1961; Vanbreuseghem 1952), którą szczegółowo omówiono wcześniej w pracy Ulfiga (1983).

Wyniki mikologicznych badań osadów dennych z poszczególnych stanowisk ich poboru podzielono na 4 grupy odpowiadające klasom czystości dla wód powierzchniowych. Różnice, jakie zachodziły w składzie mikoflory keratynofilnej osadów dennych wód o różnym stopniu zanieczyszczenia wykazano wskaźnikami wzrostu grzybów: częstością ich występowania w odniesieniu do liczby inkubowanych prób (%), stwierdzoną liczbą gatunków i pojawów, wskaźnikiem LPP, czyli liczbą pojawów przypadającą na próbę (szalkę) ze stwierdzonym wzrostem tych grzybów.

Częstości pojawów dominujących w osadach dennych grzybów zilustrowano diagramem (ryc. 1.). Metoda jego wyznaczania polega na odcinaniu na

Ryc. 1. Osie odpowiadają następującym gatunkom

Axis correspond with the following species

1 — *T. terrestre* complex; 2 — st. dosk. *A. quadrifidum*; 3 — *C. indicum*; 4 — *C. pruinatum*; 5 — *T. ajelloi*;
6 — *C. keratinophilum*; 7 — *C. pannicola*; 8 — *M. gypseum* complex

odpowiednich osiach procentowej częstości pojawów gatunków obliczonej w stosunku do liczby prób ze stwierdzonym wzrostem grzybów keratynofilnych. Po połączeniu wyznaczonych punktów powstaje charakterystyczna dla danej grupy stanowisk (klasy czystości wód) figura geometryczna.

WYNIKI

Badane osady denne charakteryzowały się dobrym wzrostem grzybów keratynofilnych (tab. 1). Na ogólną liczbę 467 prób ich wzrost obserwowano w 325 próbach (69,6 %). Łącznie stwierdzono 743 pojawy grzybów z 18 gatunków. Najczęściej występowały: *Trichophyton ajelloi*, *T. terrestre* complex (st. dosk. *Arthroderma quadrifidum*), *Chrysosporium keratinophilum*, *C. pannicola*, *C. pruinatum*, *Microsporum gypseum* complex i *C. indicum*.

Osady denne wód czystych i nieznacznie zanieczyszczonych (I i II klasa) charakteryzował wyraźnie słabszy wzrost grzybów keratynofilnych niż osady denne wód zanieczyszczonych ściekami (III klasa i poza klasą). Wyrażało się to niższymi wartościami wskaźników wzrostu grzybów (ryc. 2).

Pomiędzy osadami dennymi wód I i II klasy czystości różnice we wskaźnikach wzrostu grzybów były niewielkie. W osadach dennych wód zanieczyszczonych stwierdzono zbliżoną liczbę gatunków, wskaźniki LPP były podobnej wielkości; w osadach dennych wód silnie zanieczyszczonych ściekami (poza klasą) wyższa była jednak częstość występowania grzybów.

Z pokroju diagramów (ryc. 3) wynika, że skład ilościowy dominujących w osadach dennych gatunków grzybów keratynofilnych uzależniony był również od stopnia zanieczyszczenia wód powierzchniowych. Na włosach wyłożonych na osadach dennych wód czystych i nieznacznie zanieczyszczonych często rozwijała się monokultura *Trichophyton terrestre* ze st. dosk. *Arthroderma*

Tabela 1 — Table 1

Grzyby keratynofilne w osadach dennych wód o różnym stopniu zanieczyszczenia
Keratinophilous fungi in the sediments of the waters bottoms with various degree of pollution

Klasy czystości wód — Classes of water clearness Liczba inkubowanych prób (szalek) — Number of incubated samples Liczba prób ze wzrostem grzybów — Number of samples with the growth of fungi Grzyby — Species	I		II		III		Poza klasa Beyond class	Razem Total	Częstość pojawów Frequency of appearances (%)	Szereg dominacji Serie of dominations
1. <i>Microsporium canis</i> Bodin	—	—	—	—	—	—	2	2	0,6	18
2. <i>M. cookei</i> Ajello	—	—	—	—	2	—	1	3	0,9	16
3. <i>M. gypseum</i> complex (Bodin) Guiart et Grigorakis	—	—	—	—	1	1	24	25	7,7	7
4. <i>M. persicolor</i> (Sab.) Guiart et Grigorakis	—	—	—	—	2	—	—	2	0,6	19
5. <i>Trichophyton ajelloi</i> (Vanb.) Ajello	7	5	42	—	—	—	111	165	50,7	1
st. dosk. <i>Arthroderma uncinatum</i> Dowson et Gentles	—	—	—	—	—	—	3	3	0,9	17
6. <i>T. terrestre</i> complex Durie et Frey	18	34	16	—	—	—	62	130	40,0	2
st. dosk. <i>Arthroderma quadrifidum</i> Dowson et Gentles	11	22	6	—	—	—	16	55	16,9	6
7. <i>Chryso sporium</i> st. kon. <i>Arthroderma curreyi</i> Berk.	4	—	1	—	—	—	12	17	5,2	10
8. <i>Chryso sporium</i> st. kon. <i>Arthroderma multifidum</i> Dawson	—	—	8	—	—	—	—	8	2,4	13
9. <i>Chryso sporium</i> st. kon. <i>Ctenomyces serratus</i> Eidam	—	—	2	—	—	—	13	15	4,6	12
10. <i>Chryso sporium indicum</i> (Randh. et Sandhu) Garg	2	6	9	—	—	—	4	21	6,4	8
st. dosk. <i>Aphanoascus terreus</i> (Randh. et Sandhu) Apinis	—	1	4	—	—	—	1	6	1,8	15
11. <i>Chryso sporium keratinophilum</i> D. Frey ex Carm.	1	2	26	—	—	—	83	112	34,4	3
12. <i>C. pannicola</i> (Corda) van Oorshot et Stalpers	3	8	31	—	—	—	34	76	23,4	4
13. <i>C. pannorum</i> (Link) Hughes	—	2	5	—	—	—	13	20	6,1	9

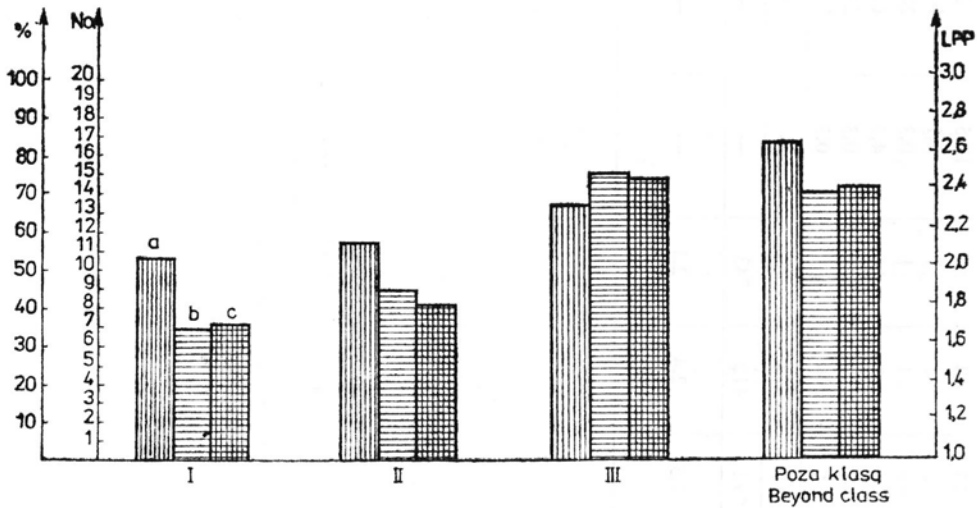
14. *C. pruinatum* (Gilman et Abbott) Carm.
st. dosk. *Amixtopsis stercoraria* Hansen
15. *C. tropicum* Carm.
16. *Chrysosporium* spp.
17. *Gymnoascaceae* indet.
18. *Malbranchea* sp.

Liczba gatunków — Number of species

Liczba pojawów — Number of appearances

LPP = $\frac{\text{Liczba pojawów} - \text{Number of appearances}}{\text{Liczba prób ze wzrostem grzybów} - \text{Number of samples with the growth of fungi}}$

4	3	26	24	57	17,5	5
—	—	6	1	7	2,1	14
—	—	—	1	1	0,3	20
—	5	4	7	16	4,9	11
—	1	—	—	1	0,3	21
—	—	1	—	1	0,3	22
7	9	15	14	18	—	9
50	89	192	412	743	—	—
1,7	1,8	2,5	2,4	2,3	—	—

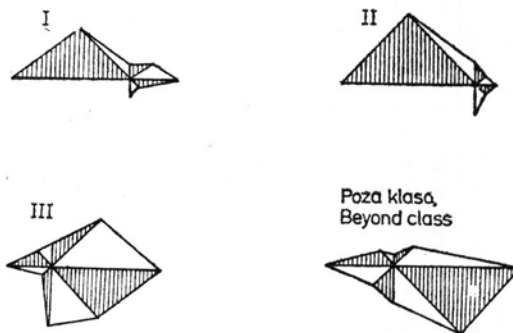
Ryc. 2. Wskaźniki wzrostu grzybów keratynofilnych w osadach dennych wód o różnym stopniu zanieczyszczenia

I, II, III — klasy czystości wód; a — częstość występowania(%); b — liczba gatunków; c — LPP

Indices of keratinophilous fungi growth in the sediments of the waters bottoms with various degree of pollution

I, II, III — classes of water clearness; a — frequency of appearances(%); b — number of species; c — LPP

quadrifidum. Inne grzyby rzadko były spotykane w tych osadach. Osady dennie wód zanieczyszczonych ściekami charakteryzowały się intensywnym wzrostem *Trichophyton ajelloi* i *Chrysosporium*, zwłaszcza *C. keratinophilum*. *Chrysosporium pannicola* i *C. pruinosum* występowały częściej w osadach dennych

Ryc. 3. Częstości pojawów dominujących grzybów keratynofilnych w osadach dennych wód o różnym stopniu zanieczyszczenia

I, II, III — klasy

Frequency of appearances of keratinophilous fungi dominating in the sediments of the waters bottoms with various degree of pollution

I, II, III — classes

wód III klasy czystości. W porównaniu z osadami dennymi wód I i II klasy czystości częstości pojawów w osadach dennych wód zanieczyszczonych *T. terrestre* i *A. quadrifidum* były mniejsze. *Microsporium gypsum* i *M. cookei* izolowano wyłącznie z tych osadów.

Wyizolowane z osadów dennych grzyby w większości są saprofitami rzadko wywołującymi grzybicę u ludzi i zwierząt, np. *Microsporium gypsum*. Z osadów dennych wód zanieczyszczonych wyodrębniono jednak dwa gatunki dermatofitów chorobotwórczych: zoofilnego *M. canis* i stojącego na pograniczu zoo- i geofilnej grupy dermatofitów *M. persicolor* (UAMH 4857 = CDC 84-032066), wcześniej błędnie oznaczonego do ziarnistej barwnej odmiany *Trichophyton mentagrophytes* var *mentagrophytes* (Robin) Blanchard (Uifig 1983).

DYSKUSJA

Pojawia się zasadniczy problem, czy wyniki uzyskane metodą To-Ka-Va odzwierciedlają rzeczywisty obraz rozwoju grzybów keratynofilnych w osadach dennych, czy tylko nagromadzenie się w tym materiale pewnej liczby zarodników, które w środowisku wodnym nie wykazują wzrostu, ale odwodnienie osadów uaktywnia je, dzięki czemu grzyby te „łapią się” na założoną przynętę włosową. Majchrowicz i Dominik (1968) wysunęli hipotezę, że keratynę włosów atakują bezpośrednio i szybko tylko te grzyby, które występują w glebie w postaci aktywnej grzybni, mogącej wytwarzać zewnątrzkomórkowe enzymy (keratynazy z grupy proteinaz) rozkładające ten substrat. „Wykrycie” keratyny przez pojedyncze nieaktywne zarodniki jest trudne; ich wzrost musi być pobudzony przez czynniki środowiskowe, m.in. przez produkty rozkładu włosów. Zgodnie z powyższą hipotezą można przyjąć, że szybki i obfity wzrost grzybów keratynofilnych na włosach przynęty jest konsekwencją procesów wzrostu tych mikroorganizmów w osadach dennych, w których reprezentowane są prawdopodobnie przez aktywną grzybnię.

Badania potwierdziły wniosek, że grzyby keratynofilne mogą być swoistą grupą mikroorganizmów wskaźnikowych, gdyż intensywność ich wzrostu oraz skład ilościowy i jakościowy w osadach dennych były uzależnione od stopnia zanieczyszczenia wód ściekami komunalno-przemysłowymi.

Silniejszy wzrost grzybów keratynofilnych w osadach dennych wód zanieczyszczonych można wytłumaczyć następującymi czynnikami. Wody te niosą poważne i skumulowane w znacznym procencie w opadającej zawieszinie ładunki materii organicznej, w tym keratynowej, stanowiącej substrat dla grzybów keratynofilnych. Najbardziej prawdopodobnymi drogami przedostawania się zarodników tych grzybów do wód powierzchniowych są spływ terenowy i dopływ ścieków komunalnych. Grzyby te mogą przypuszczać

rozprzestrzeniać się drogą wodną na znaczne odległości. W osadach dennych wód eutroficznymi i zanieczyszczonymi, bogatymi w składniki odżywcze, grzyby keratynofilne mogą znaleźć dogodne warunki ekologiczne do swego rozwoju.

Nasuwa się pewne analogie pomiędzy składem grzybów keratynofilnych w glebach krajowych i glebach naszej strefy klimatycznej (Chmel i in. 1972) a składem w osadach dennych. W siedliskach bogatych w materię organiczną *Trichophyton ajelloi* był dominantem. *Microsporium gypseum* preferowało nisze uboższe o najwyższej jej zawartości, nigdy jednak nie występowało tak licznie jak w niektórych glebach. *Arthroderma multifidum* spotykana była w siedliskach o wysokiej zawartości materii organicznej; *T. terrestre* izolowano częściowo z siedlisk uboższych w nią. Różnica polegałaby na tym, że w przeciwieństwie do gleby występowanie *Chrysosporium* w osadach dennych uzależnione jest od ich stopnia zanieczyszczenia materią organiczną ze ścieków.

Na podstawie porównania flory grzybów keratynofilnych w glebach sprzyjających ich wzrostowi oraz osadach dennych można przypuszczać, że ekologiczne mechanizmy regulujące skład ilościowy i jakościowy tych grzybów mogą być w obydwu środowiskach podobne. Potwierdzałoby to hipotezę, że grzyby keratynofilne rozwijają się w osadach dennych biorąc udział w zachodzących tam procesach biochemicznych.

Ważnym czynnikiem wpływającym na wzrost i skład mikoflory keratynofilnej jest natlenienie wód i osadów dennych. Badania (Ulfig 1986 a) wykazały, że brak tlenu w ściekach warstwy nadosadowej znacznie ograniczał, lecz nie uniemożliwiał późniejszego wzrostu grzybów na włosach wyłożonych na odwodnionych osadach dennych. Nawet nieduże stężenia tlenu w ściekach już w ciągu doby pobudzały grzyby keratynofilne do intensywnego wzrostu na włosach przynęty, poszerzały znacznie skład gatunkowy izolowanych szczepów. Wydaje się, że zjawisko takie nie byłoby możliwe, gdyby grzyby te reprezentowane były w osadach dennych tylko przez nieaktywne zarodniki, które w krótkim czasie nie zdążyłyby rozwinąć się w aktywną grzybnię.

Wyizolowanie z osadów dennych grzybów chorobotwórczych, pochodzących przypuszczalnie z doprowadzanych ścieków, stanowi dodatkowy element sanitarnego zagrożenia badanych wód. Ze wstępnych badań nad wzrostem i przeżywalnością zoo- i geofilnych dermatofitów w osadach dennych (Ulfig 1986 b) wynika, że *Trichophyton mentagrophytes* var. *mentagrophytes* oraz *Microsporium persicolor* mogą prawdopodobnie wykazywać w tym środowisku aktywność saprofityczną. Silny wzrost tych chorobotwórczych dermatofitów na włosach wyłożonych na osadach dennych oraz długi czas przeżywalności, często przekraczający okres roku, mogą świadczyć o tym, że grzyby te uzyskują w osadach dennych biocenotyczne warunki bardziej sprzyjające aniżeli w glebie i osadach ściekowych oraz napotykać mniejszą konkurencję

antybiotyczną. Dalsze badania w tym kierunku mogą rzucić pewne światło na problem przejścia grzybów keratynofilnych z saprofitycznego na pasożytniczy tryb życia.

WNIOSKI

1. Grzyby keratynofilne można uważać za swoistą grupę mikroorganizmów wskaźnikowych: intensywność ich wzrostu oraz skład ilościowy i jakościowy w osadach dennych uzależnione są od stopnia zanieczyszczenia wód ściekami komunalno-przemysłowymi.

2. Dotychczasowe wyniki badań świadczą za przyjęciem hipotezy wzrostu i udziału grzybów keratynofilnych w zachodzących w osadach dennych procesach biochemicznych.

3. Osady denne stref przybrzeżnych wód powierzchniowych mogą być dodatkowym lub przypadkowym rezerwuarem grzybów chorobotwórczych z grupy dermatofitów zoo- i geofilnych.

LITERATURA

- Benedek T., 1961, *Fragmenta Mycologica*. I. Some historical remarks on the development of „hairbaiting” of *Toma-Karling-Vanbreuseghem* (The To-Ka-Va Hairbaiting Method). *Mycopathol. Mycol. Appl.* 35: 104-106.
- Bertoldi de M., 1981, Pathogenic fungi associated with land application of sludge. World Health Organization, Regional Office for Europe.
- Chmel L., Hasiliková A., Hraško J., Vláciliková A., 1972, The influence of some ecological factors on keratinophilic fungi in the soil. *Sabouraudia* 13: 185-191.
- Dominik T., Majchrowicz I., 1965, Second contribution to the knowledge of keratinolytic and keratinophilic soil fungi in the region of Szczecin. *Ekol. Pol. A* 13: 415-447.
- Gip L., Paldrok H., 1966, Isolation of dermatophytes from beach sand on the west coast of Sweden. *Acta Derm. Vener.* 46: 78-81.
- Majchrowicz I., Dominik T., 1968, Third contribution to the knowledge of keratinolytic and keratinophilic soil fungi in the region of Szczecin. *Ekol. Pol. A* 16: 121-145.
- Pugh G.J.F., Mathison G.E., 1962, Studies on fungi in coastal soils. III. An ecological survey of keratinophilic fungi. *Trans. Brit. Mycol. Soc.* 45: 567-572.
- Schneider J., 1969, Über Niedere Pilze der wistlichen Ostsee. *Ber. Deutch. Bot. Ges.* 81: 369-374.
- Šimordová M., Hejtmanek M., 1969, Výskyt dermatofytu u pudě a vodach aglomerace Gottwaldov. *Českosl. Hyg.* 14: 89-96.
- Todaro F., 1978, Indagine sui funghi cheratinofili come fattori inquinanti delle spiagge. 1, 2. *Nuovi Ann. Ig. Microb.* 29: 347-352, 491-498.
- Tomlinson T.G., Williams L.L., 1975, In: Curds C.R., Hawkes H.A., *Fungi*, Vol. 1, Academic Press, London.
- Ulfig K., 1981, Contribution to the knowledge of dermatophytes flora in sewage sludge. *Rocz. PZH* 32: 285-289.
- Ulfig K., 1983, Badania wstępne nad występowaniem dermatofitów i innych grzybów keratynofilnych w osadach dennych rzek i zbiorników. *Acta Mycol.* 19: 331-340.
- Ulfig K., 1986a, Wpływ napowietrzania ścieków na wzrost dermatofitów i innych grzybów keratynofilnych w osadach dennych. *Rocz. PZH*, 37: 154-159.

- Ulfig K., 1986b, Wstępne badania wzrostu i przeżywalności wybranych dermatofitów chorobotwórczych na osadach dennych i ściekowych. *Rocz. PZH*, 37: 335-340.
- Ulfig K., Korcz M., 1983, Isolation of keratinophilic fungi from sewage sludge. *Sabouraudia* 21: 247-250.
- Vanbreuseghem R., 1952, Technique biologique pour l'isolement des dermatophytes du sol. *Ancn. Soc. Belg. Med. Trop.* 32: 173.
- Woollett L. L., Hedrick L.R., Mae-Goodwin T., 1970, A statistical evaluation of the ecology of yeasts in polluted river. *J. Microb. Serol.* 36: 437-444.